

به نام خداوند جاز و خرد

تاریخچه و سیر تحولات راه آهن در کمرسار و آرادان

پژوهشی و تألیف

یونس شاه حسینی

انتشارات حبله رود

۱۴۰۰

سرشناسه	شاه حسینی، یونس، ۱۳۴۹-
عنوان و نام پدیدآور	تاریخچه و سیر تحولات راه آهن در گرمسار و آرادان / یونس شاه حسینی؛ ویراستار علیرضا شاه حسینی.
مشخصات نشر	سمنان انتشارات حبله رود، ۱۴۰۰
مشخصات ظاهری	۲۷۰ ص:؛ مصور.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۷۶۴۱-۲۷-۱ :
وضعیت فهرست نویسی	فیا :
یادداشت	یادداشت.
موضوع	راه آهن - ایران - گرمسار - تاریخ
موضوع	Railroads- Iran- Garmsar- History :
موضوع	راه آهن - ایران - آرادان - تاریخ
موضوع	Railroads- Iran- Aradan- History :
رده بندی کنگره	HE۳۳۴۸
رده بندی دیویی	۳۸۵/۰۹۵۵۸۶۳۲
شماره کتاب شناسی ملی	۸۴۵۷۷۴۴ :

 انتشارات حبله رود سمنان میدان معلم، ساختمان فردوس طبقه اول، واحد ۷ www.hablerood.ir تلفن: ۰۲۳-۳۳۳۴۱۵۶۲		شناسنامه تاریخچه و سیر تحولات راه آهن در گرمسار و آرادان یونس شاه حسینی ویراستار: علیرضا شاه حسینی ناشر: حبله رود چاپ نخست، ۱۴۰۰ شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۶۴۱-۲۷-۱ شمارگان: ۵۰۰ نسخه صفحه آرای: محمدتقی رهبری فرد بازسازی عکس های تاریخی و تهیه نقشه: سجاد شاه حسینی طرح روی جلد: سمیرا جمشیدی چاپ و صحافی: پیدایش قیمت: هشتاد هزار تومان
---	--	---

تصویر روی جلد: ایستگاه راه آهن گرمسار خرداد ۱۳۱۸
تصویر پشت جلد: عکس هوایی ایستگاه راه آهن بنه کوه ۱۳۹۶ (عکس از احمد خوشکام)

فهرست

۱ مقدمه

۵ روزشمار راه‌آهن در گرمسار و آرادان

۷ فصل اول: تاریخچه راه‌آهن در ایران

۷ راه‌آهن در دوره قاجار

۱۴ راه‌آهن سراسری

۱۶ تعیین مسیر و نقشه برداری راه‌آهن سراسری

۲۱ مسیرهای پیشنهادی راه‌آهن شمال

۲۲ انتقادات به مسیر احداث راه‌آهن سراسری

۲۴ احداث راه‌آهن سراسری

۲۷ قرارداد کمپساکس

۳۰ سرعت سیر قطار

۳۱ راه‌آهن گرمسار - سمنان

۳۷ خاطرات دکتر محمد سجادی از احداث راه‌آهن گرمسار به سمنان

۴۰ نقش مهندس زاپف در ساختمان راه‌آهن گرمسار - سمنان

۴۳ هزینه احداث راه‌آهن گرمسار - سمنان

۴۷ فصل دوم: ساخت، نگهداری و بهره برداری

۴۷ تشکیلات اداری راه‌آهن

۴۹ نحوه ساخت راه‌آهن

۴۹ تأمین آب برای ساخت راه‌آهن

۵۱ نحوه تهیه مصالح و ملات

۵۱ زیرسازی و نصب ریل

۵۴ استفاده از آب رودخانه حله‌رود برای حرکت قطارها

۵۶ تأسیسات و تجهیزات ایستگاه‌ها

۵۷ تأمین آب شرب کارگران

۵۸ نیم ایستگاه

۵۹	نگهداری خط
۶۱	اشتغال
۶۲	سه چرخه‌چی
۶۳	راهبانی یا پایش خطوط راه‌آهن
۶۴	عملکرد راه‌آهن در سال‌های آغازین بهره‌برداری
۷۰	قطارهای مسافربری
۷۱	خطوط ارتباطی و مخابراتی
۷۲	ساختمان مخابرات ایستگاه راه‌آهن گرمسار
۷۳	پیامدهای احداث راه‌آهن
۷۴	اثرات اقتصادی
۷۴	اشتغال
۷۵	حمل و نقل کالا و جابجایی مسافر
۷۶	قطار ارزاق
۷۷	فروش محصولات کشاورزی و سوغات محلی

فصل سوم: پل‌ها، تونل‌ها و گذرگاه‌ها

۷۹	پل‌ها و تونل‌های راه‌آهن در مسیر گرمسار - کبوتردره
۷۹	پل‌ها
۸۰	پل بزرگ بنه‌کوه
۸۱	پل ۱۳۳
۸۲	پل ارزاق
۸۵	پل‌های راه‌آهن گرمسار - سمنان
۸۶	پل‌های مسیر ایستگاه گرمسار تا کویر
۸۷	تونل‌ها
۸۹	راه بند
۹۱	زیرگذر و روگذر
۹۱	زیرگذرهای راه‌آهن
۹۳	پل‌های روگذر (هوایی)

فصل چهارم: ایستگاه‌های راه‌آهن

۹۵	مشخصات عمومی راه‌آهن
۹۸	ایستگاه‌های راه‌آهن

۹۹.....	فلسفه وجودی ایستگاه راه آهن.....
۱۰۰.....	ایستگاه راه آهن گرمسار.....
۱۰۸.....	جایگاه ایستگاه گرمسار در حمل و نقل ریلی.....
۱۰۹.....	جایجایی مسافر.....
۱۱۰.....	حمل و نقل بار.....
۱۱۲.....	مسجد.....
۱۱۲.....	محله آشیان.....
۱۱۵.....	ایستگاه راه آهن بنه کوه.....
۱۲۰.....	ایستگاه راه آهن یاتری.....
۱۲۳.....	مسافران ورودی و خروجی.....
۱۲۴.....	ایستگاه دهنمک.....
۱۲۶.....	ایستگاه کویر.....

فصل پنجم: طرح های توسعه راه آهن

۱۳۱.....	اشاره.....
۱۳۱.....	تعویض ریل های راه آهن.....
۱۳۲.....	جوش پیوسته ریلی.....
۱۳۲.....	طرح دوخطه کردن راه آهن تهران - گرمسار.....
۱۳۴.....	شبکه فیبر نوری.....
۱۳۴.....	سیستم تراک بندی محور تهران - مشهد.....
۱۳۵.....	ایمن سازی حریم راه آهن.....
۱۳۶.....	طرح توسعه ایستگاه راه آهن گرمسار.....
۱۳۷.....	طرح برقی کردن راه آهن تهران - مشهد.....
۱۳۸.....	قطار سریع السیر تهران - گرمسار.....
۱۳۹.....	قطارهای توربو ترن.....
۱۳۹.....	اجرای سیستم کنترل خودکار حرکت قطارها.....
۱۳۹.....	طرح های بازسازی، توسعه و تکمیل راه آهن شمال.....
۱۴۰.....	کریدور ریلی ایران - ترکمنستان.....
۱۴۱.....	راه آهن گرمسار - بادرود.....
۱۴۱.....	راه آهن اختصاصی منطقه ویژه اقتصادی گرمسار.....

فصل ششم: وقایع مهم تاریخی، حوادث و سوانح ریلی

۱۴۳

۱۴۳	حوادث و سوانح ریلی
۱۴۴	جنگ جهانی دوم و راه‌آهن
۱۵۱	انتقال کشاورزان گرمسار با قطار به تهران
۱۵۱	تحركات هواداران حزب توده
۱۵۴	دفاع مقدس
۱۵۷	انتقال واگن‌های مسافربری به ایستگاه بنه‌کوه
۱۵۷	حادثه سیل در راه‌آهن بنه‌کوه
۱۶۰	تصادف قطار با اتوبوس
۱۶۳	فرار واگن باری از ایستگاه گرمسار به سمت ایستگاه کویر
۱۶۳	فرار ۲۸ واگن حامل مازوت از بنه‌کوه به سمت گرمسار
۱۶۴	خروج درزین از ریل
۱۶۴	فرار قطار از ایستگاه ری به سمت ایستگاه کویر
۱۶۵	تصادف قطار با گله شتر
۱۶۵	تصادف قطار با خودرو
۱۶۵	حادثه سیل سال ۱۳۴۴
۱۶۶	سیل تابستان ۱۳۹۳
۱۶۶	سیل بهار ۱۴۰۰
۱۶۷	سوانح گذرگاه ایستگاه راه‌آهن گرمسار
۱۶۷	تصادف قطار با گله گوسفند
۱۶۸	تصادف قطار با انسان
۱۶۹	فرار قطار باری از سمنان به سمت گرمسار

فصل هفتم: جنبه‌های فرهنگی، هنری و گردشگری

۱۷۱

۱۷۱	راه‌آهن به عنوان میراث صنعتی
۱۷۲	مدارس ایستگاه‌های راه‌آهن
۱۷۲	دبستان آهی ایستگاه گرمسار
۱۷۴	دبستان وحید ایستگاه بنه‌کوه
۱۷۵	دبستان کانون ادب ایستگاه یاتری
۱۷۵	جنبه‌های هنری
۱۷۶	سریال آخرین ایستگاه
۱۷۷	ایستگاه متروک

راه‌آهن به عنوان یکی از مهم‌ترین مظاهر تمدن جدید، در جهان نزدیک به دو قرن و در ایران نیز با احتساب خط آهن محلی رشت- پیربازار (معروف به راه‌آهن خوشتاریا) ۱۷۴ سال قدمت دارد. هرچند در دوره قاجاریه، قطعات کوچکی از راه‌آهن در مقیاس محلی در ایران از جمله در رشت، تهران، شاه عبدالعظیم و جلفا ساخته شده بود، اما راه‌آهن سراسری مهم‌ترین پروژه راه‌آهن تاریخ ایران به شمار می‌آید. احداث راه‌آهن سراسری در ایران سرگذشت طولانی و پرمخارجی دارد.

از همان ابتدا کارشکنی کشورهای استعماری از جمله روس و انگلیس و رقابت آن‌ها با یکدیگر، مانع بزرگی در احداث راه‌آهن در ایران بود. پس از احداث راه‌آهن نیز در دوره جنگ جهانی دوم، کشورهای انگلیس و شوروی به بهانه استفاده از راه‌آهن برای کمک به شوروی در مقابل هجوم آلمان هیتلری، کشور ما را اشغال و شبکه راه‌آهن را نیز به تصرف خود درآوردند. این امر خسارات جبران ناپذیری به اقتصاد ایران و شبکه راه‌آهن و تجهیزات و امکانات مربوطه وارد ساخت.

تاریخ راه‌آهن در منطقه گرمسار با تاریخ راه‌آهن سراسری عجین شده است. احداث راه‌آهن تأثیرات مهم اقتصادی، اجتماعی و سیاسی فراوانی در منطقه گرمسار و آرادان داشته است. ایجاد سکونتگاه‌های جدید از جمله ایستگاه‌های راه‌آهن بنه‌کوه^۱، یاتری،

۱- جاینام «بنه‌کوه» به معنای آخر کوه و جایی که رودخانه خبله‌رود از کوهستان البرز وارد دشت گرمسار می‌شود است و به شکل‌های «بنه‌کوه»، «بنکوه» و «بن کوه» نوشته می‌شود. در متن این کتاب به منظور یکدستی املاء

دهنمک، کویر و روستای آشیان از نتایج احداث راه‌آهن بوده است. در اوایل قرن چهاردهم در حالی که مردم با مشکلات اقتصادی فراوانی روبرو بوده‌اند، طرح احداث راه‌آهن به دلیل نیاز به نیروی کار ساده و فنی باعث جذب بسیاری از مردم در این صنعت گردید. علاوه بر این برای حمل آب و آذوقه کارگران و مصالح ساختمانی راه‌آهن به حیوانات باربر مثل الاغ، قاطر و شتر نیاز فراوانی بود که منبع درآمدی برای مردم منطقه محسوب می‌گردید.

احیای راه تاریخی گرمسار به مازندران، مسافرت آسان، باصرفه، امن و حمل و نقل سریع و ارزان محصولات کشاورزی معدنی به پایتخت از تأثیرات اقتصادی و اجتماعی راه‌آهن بوده است.

راه‌آهن تأثیرات و تبعات سیاسی مهمی نیز در عرصه سیاسی و اجتماعی گرمسار و آرادان به خصوص پس از جنگ جهانی دوم و اشغال شمال ایران توسط شوروی، داشته است. حزب توده در این منطقه شروع به تحریکات سیاسی و عضوگیری نمود و به دنبال آن حوادث و وقایع بسیاری در این منطقه رقم خورد که در این کتاب به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره شده است.

علیرغم اینکه راه‌آهن نزدیک به یک قرن در این منطقه قدمت دارد تاکنون تحقیق و مطالعه مدون و کاملی در این زمینه صورت نگرفته است. لذا با توجه به نقش تأثیرگذار راه‌آهن در منطقه گرمسار و آرادان، در این کتاب سعی شده است با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، اسناد تاریخی و تحقیقات میدانی، تاریخچه احداث راه‌آهن و نقش آن در اوضاع اقتصادی و سیاسی و فرهنگی شهرستان‌های گرمسار و آرادان مورد بررسی قرار گیرد و زوایای این صنعت عظیم برای خوانندگان روشن گردد.

در پایان لازم می‌دانم از برادر گرامی‌ام جناب آقای علیرضا شاه‌حسینی که با ارائه

اطلاعات و نکات ارزشمند و ویراستاری این کتاب نقش مهمی در تکمیل این کتاب داشته‌اند و چاپ این کتاب را متقبل شدند تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از آقای دکتر مصطفی نوری که اطلاعات جالبی در خصوص تاریخچه راه‌آهن سراسری در اختیار نگارنده قرار دادند، سپاسگزارم. از مهندس عنایت الله رنجبر هم که مشوق مؤلف در کار تألیف بوده‌اند سپاسگزارم.

در مطالعات میدانی با تعداد زیادی از کارکنان، کارگران، بازنشستگان و پیشکسوتان راه‌آهن منطقه مصاحبه گردید که احداث و نگهداری راه‌آهن مرهون تلاش‌های بی‌دریغ آنان و همکاران پیشین آنان است که از همه آن‌ها تشکر و قدردانی می‌نمایم. از آقای غلامرضا خادمی رئیس ایستگاه و آقای ملکی کارشناس بازرگانی ایستگاه راه‌آهن گرمسار که اطلاعاتی از وضعیت گذشته و کنونی ایستگاه راه‌آهن گرمسار و مناطق اطراف آن را در اختیار مؤلف قرار دادند، سپاسگزارم.

برای تدوین این کتاب به مراکز مختلف علمی و تحقیقاتی و کتابخانه‌های مختلف از جمله کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران؛ آرشیو اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی؛ کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی؛ کتابخانه مرکزی شرکت راه‌آهن جمهوری اسلامی ایران؛ کتابخانه مرکزی وزارت کشور مراجعه و از اسناد و عکس‌های تاریخی، گزارش‌ها و آمار و اطلاعات این مراکز در تألیف کتاب استفاده گردید که لازم می‌دانم از سرکار خانم هما قاضی رئیس محترم تالار پژوهش آرشیو ملی ایران و کارشناسان این بخش، خانم‌ها رقیه شکری، کبری مقیمی و سایر همکارانشان که همکاری شایسته‌ای با مؤلف داشته‌اند، صمیمانه قدردانی نمایم.

همچنین قدردان همکاری سرکار خانم الهام گودرزی مسئول کتابخانه مرکزی و آقای حسین جوادی کارشناس روابط عمومی شرکت راه‌آهن جمهوری اسلامی ایران هستم. از دوست عزیزم جناب آقای رحمان شاه‌حسینی که بخش زیادی از عکس‌های این کتاب

حاصل ذوق و هنر ایشان است سیاس ویژه دارم. نمونه خوانی این کتاب بر عهده برادر گرامی ام آقای خالق شاه حسینی بوده است که از همکاری صمیمانه ایشان در این زمینه قدردانی می کنم. همچنین از آقای محمد تقی رهبری فرد به خاطر صفحه آرایی کتاب و از سرکار خانم سمیرا جمشیدی که طراحی جلد کتاب مرهون حوصله و دقت ایشان است کمال تشکر را دارم.

یونس شاه حسینی (تابستان ۱۴۰۰)